

СЕКЦІЯ 10 МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

УДК 336.7 (477)

Думанська І.Ю.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету*

КООПЕРАТИВНІ БАНКИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

У статті проведено дослідження організації кооперативної системи в аграрному секторі зарубіжних країн для потреб інноваційного процесу галузі. Охарактеризовано роль спеціалізованих кооперативних фінансових установ, зокрема кооперативних банків. На прикладі Латвії, Франції та Польщі підкреслюється ключова роль кооперативних банків для розвитку аграрного сектору економіки цих країн. На основі вивчення зарубіжного досвіду країн із різним рівнем економічного розвитку визначено умови формування і діяльності кооперативних банківських установ у вітчизняній практиці. Доведено доцільність входження кооперативних банків до суб'єктного складу системи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК.

Ключові слова: кооперативний банк, фінансове забезпечення, кредит, інноваційний процес, аграрний сектор.

Думанская И.Ю. КООПЕРАТИВНЫЕ БАНКИ В СИСТЕМЕ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ

В статье проведено исследование организации кооперативной системы в аграрном секторе зарубежных стран для нужд инновационного процесса отрасли. Охарактеризована роль специализированных кооперативных финансовых учреждений, в частности кооперативных банков. На примере Латвии, Франции и Польши подчеркивается ключевая роль кооперативных банков для развития аграрного сектора экономики этих стран. На основе изучения зарубежного опыта стран с разным уровнем экономического развития определены условия формирования и деятельности кооперативных банковских учреждений в отечественной практике. Доказана целесообразность вхождения кооперативных банков в субъектный состав системы финансового обеспечения инновационного процесса в АПК.

Ключевые слова: кооперативный банк, финансовое обеспечение, кредит, инновационный процесс, аграрный сектор.

Dumanska I.Y. COOPERATIVE BANKS IN THE FINANCIAL PROVIDER OF THE INNOVATIONAL PROCESS IN THE AGRICULTURAL SECTOR

The article deals with the study of the organization of a cooperative system in the agrarian sector of foreign countries for the needs of the industry's innovation process. The role of specialized cooperative financial institutions, in particular, cooperative banks, has been characterized. In practice, Latvia, France and Poland emphasize the key role of cooperative banks in developing the agrarian sector of their economies. Based on the study of foreign experience of countries with different levels of economic development, the conditions for the formation and operation of cooperative banking institutions in the domestic practice are determined. The expediency of entering co-operative banks into the subjective composition of the financial support of the innovation process in the agro-industrial complex has been proved.

Keywords: cooperative bank, financial security, credit, innovation process, agrarian sector.

Постановка проблеми. Сучасна вітчизняна банківська система не задовольняє потреб інноваційного процесу АПК у кредитних ресурсах. Комерційні банки не хочуть кредитувати більшість аграрних товаровиробників, а тим більше ризикованих продуцентів інновацій у зв'язку з тим, що останні не можуть надати достатніх гарантій повернення кредитних коштів. Більшість аграріїв не хочуть брати кредити в комерційних банках через досить високі відсоткові ставки та жорсткі умови кредитування.

У значній кількості країн світу фінансове обслуговування аграрного сектору, в тому числі його потреб в інноваційних розробках, здійснюють переважно кооперативні банки, власниками яких є самі аграрії.

Водночас за 20-річну історію незалежності в Україні не було створено жодного кооперативного банку. Тому набуває актуальності питання щодо практичної реалізації можливості створення та розвитку системи кооперативних банків в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кредитного забезпечення аграрного сектору еко-

номіки і кооперативного кредитування досліджували такі вчені, як В.М. Алексійчук, М.М. Білий, Л.І. Бубнов, В.В. Гончаренко, О.Є. Гудзь, М.Я. Дем'яненко, В.В. Зіновчук, В.М. Ковалів, Ю.Я. Лузан, М.Й. Малік, О.О. Непочатенко, А.О. Пантелеймоненко, П.Т. Саблук та ін.

Проте питання відродження системи аграрних кооперативних банків для потреб фінансового забезпечення інноваційного процесу в галузі залишаються невирішеними та недостатньо дослідженими. Важливість вирішення цих питань зумовила потребу в проведенні окремого дослідження.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, що полягає в обґрунтуванні доцільності включення кооперативних банків до суб'єктного складу системи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід розвинутих країн переконливо свідчить, що скоротити державні видатки на підтримку сільгоспвиробників можливо завдяки ефективній системі креди-

тування підприємств АПК, до складу якої повинні входити кооперативні банки.

Так, наприклад, через кредитування врожаю вирішується проблема фінансового забезпечення сільськогосподарських товаровиробників у Латвії, де функцію кредитора взяв на себе державний концерн, який займається виробництвом хліба і продуктів із борошна. Він надає сільськогосподарським товаровиробникам пільгові кредити під заставу зерна. Максимальний розмір кредиту обмежується половиною вартості зерна, яке товаровиробник зобов'язується поставити концернові [1, с. 20].

У країнах Західної Європи моделі фінансового забезпечення аграріїв теж мають свою специфіку. В одних, наприклад у Великобританії, немає спеціалізованої системи аграрних кредитів, і фермерські господарства підтримуються за рахунок державних субсидій. У Німеччині, Франції, Нідерландах, Бельгії, Данії – на зразок США – історичний розвиток фермерського укладу привів до створення спеціалізованих установ кредитування сільських товаровиробників [2, с. 34].

Сьогодні Центральні кооперативні банки «Креді Агріколь» (Франція) є одними з найбільших банківських монополій світу. Фермери Франції одержують субсидії на підвищення ефективності виробництва, поліпшення умов життя, під виведення орних земель із сільськогосподарського виробництва, на підтримку родючості земель, компенсаційні виплати за роботу в районах з несприятливими природними умовами [3, с. 186].

«Креді Агріколь» має трирівневу структуру кредитування: на першому рівні знаходяться місцеві кооперативні банки (близько 3000); на другому рівні – регіональні банки, що об'єднують місцеві банки (близько 94); на третьому рівні – Національна каса сільськогосподарського кредиту та Національна федерація сільськогосподарського кредиту.

Перша контрольно фінансову єдність самої структури, випускає облігаційні кредити, інвестує вільні кошти регіональних банків, отримуючи від них ощадні депозити, надає їм позики, а друга представляє інтереси регіональних банків. Французьким фермерам надається шість пільгових кредитів із процентною ставкою, залежно від кредиту, від 3,75 до 8,25 річних зі строком погашення 7–12 років для несприятливих природно-екологічних зон і 5–9 років для інших районів і розміром не більше 300–850 тис. франків.

Значний досвід у сфері кредитування аграрного сектору економіки спостерігається й у Польщі. Кооперативні банки Польщі відіграють значну роль у забезпеченні кредитними ресурсами сільськогосподарських підприємств. Цей досвід можна застосувати і в Україні. Кооперативні банки у Польщі почали функціонувати у 1861 р. На початку ринкових відносин нараховувалося 1660 кооперативних банків, які знаходилися в сільській місцевості. Банк харчової промисловості (Bank Gospodarki Żywnościowej) обслуговував в основному сільське господарство, він був трансформований у Національний банк кооперативної системи.

Польська кооперативна система складається з трьох рівнів: центральний банк кредитних союзів (BGZ), 9 регіональних і 1200 локальних кооперативних банків. Крім того, паралельно є три кооперативні банки без участі BGZ. У країні створено Фонд банківських гарантій і Статутний фонд для підприємств середнього й малого бізнесу. Вельми цікавим є той факт, що BGZ є членом платіжної системи VISA

і здійснює операції з платіжними картками. Кооперативні банки в Польщі історично розвивалися як банки для забезпечення банківськими послугами сільських територій, отже, їх основними клієнтами були фермери та члени сільської громади.

В умовах підвищення конкуренції з боку комерційних банків, а також внаслідок змін у сільському господарстві відбулася певна переорієнтація кооперативних банків на досягнення власного економічного результату замість забезпечення інтересів членів кооперативних банків. Сьогодні кооперативні банки в Польщі діють як універсальні банки, але зберігається чітка орієнтація на обслуговування сільського господарства та сільських територій [4, с. 132].

Важливе місце у системі банківського кредитування вітчизняного аграрного сектору мають зайняти кооперативні банки, створенню яких наша держава приділяє недостатню увагу. Однак у них є значна потреба, особливо для фінансування дрібних селянських і фермерських господарств.

На основі вищенаведених фактів можна дійти висновку про те, що для країн, які досліджувалися, характерна трирівнева банківська система, пільгове кредитування, різноманітність методів кредитування, способів видачі та погашення кредиту і застосування таких банківських послуг, як лізинг, факторинг, іпотечне кредитування. У зв'язку з цим доцільно скористатися досвідом зарубіжних країн щодо застосування економічних важелів державної підтримки аграрного виробництва. Тому в умовах кредитування сільськогосподарських підприємств необхідно:

- враховувати особливості аграрного виробництва;
- враховувати принципи законодавчої та нормативно-правової бази;
- розробити державні цільові програми підтримки розвитку сільськогосподарської продукції;
- сприяти організації кооперативних банків на території України;
- розробити та впровадити інвестиційний механізм розвитку сільськогосподарської галузі, при цьому враховувати ризики;
- стимулювати розвиток довгострокового кредитування, іпотечне кредитування, пільгове кредитування;
- забезпечити створення єдиної системи кредитної кооперації.

Формування системи вітчизняних кооперативних банків дасть змогу аграрним товаровиробникам ефективно функціонувати у складних, насамперед кризових, умовах, максимально сконцентрувати аграрний капітал, оперативне управління фінансовими потоками, враховувати регіональні особливості, сезонність та спеціалізацію сільськогосподарського виробництва.

Кооперативний банк – це банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності [5].

Значення кредитної кооперації у забезпеченні стабільності національних економік та банківських систем суттєво зростає в умовах глобальної фінансово-економічної кризи, про що свідчать матеріали звіту МВФ «Кооперативні банки і фінансова стабільність» [6].

У результаті дослідження встановлені суттєві переваги кредитно-кооперативного фінансового сектору провідних західноєвропейських держав в умовах кризових явищ у світовій економіці. Головні з них – мінімізація невизначеності та більша стабіль-

ність порівняно з комерційними банками через високий рівень капіталізації й стійкості ресурсної бази.

До цих параметрів можна віднести й такі:

- розгалуженість мережами, що дає змогу оптимізувати фінансові потоки, ефективно розподілити ризики, скоротити витрати, оптимізувати спектр банківських операцій, максимально захистити кооперативну інфраструктуру від небажаних впливів зовнішнього середовища;

- стійку систему рефінансування (завдяки автономності); захищеність системи кооперативних банків від ефекту «доміно» завдяки сконцентрованій на другому рівні інформації про реальний фінансовий стан місцевих кооперативних банків [7, с. 150].

Крім кредитування поточної діяльності аграріїв, кооперативні банки здійснюють інвестиції в їх основний капітал і будівельні проекти, надають своїм пайовикам пільгові кредити під низькі відсотки за державними програмами фінансування. Також більшість банків здійснюють закупівлю сільськогосподарської продукції, маркетинг аграрних продуктів і фінансування операцій з фермерським устаткуванням.

Основними перевагами кооперативних банків в Україні можна вважати такі:

- більша незалежність кооперативних банків під час прийняття господарських рішень, що приводить до здійснення менш ризикованих кредитних операцій та нівелює у майбутньому можливість швидкого перепродажу банку іншим особам;

- з огляду на територіальність дії кооперативного банку, рішення щодо надання кредитів або здійснення інших активних операцій приймаються керівництвом на порядок швидше, ніж працівниками спеціалізованих комерційних банків, яким притаманна складна та багаторівнева за своєю будовою організаційна структура;

- працівники кооперативних банків більше поінформовані про сучасний економічний розвиток регіону, в якому функціонує кооперативний банк, та можуть більш якісно оцінити різні ризики, які можуть виникати у процесі надання кредитів підприємствам регіону та під час здійснення інших активних операцій;

- як правило, здійснюючи діяльність у певному регіоні, кооперативні банки з часом створюють ефективно діючу мережу філій, представництв, банкоматів, що підвищує якість надання послуг клієнтам;

- під час побудови дворівневої системи існування кооперативних банків (наявність центрального та місцевих банків) є завжди ефективно діюча система рефінансування та допомоги тим кооперативним банкам, що опинилися у складному фінансовому становищі;

- як правило, кооперативні банки не беруть активної участі на міжбанківському ринку та не кредитують звичайні комерційні банки, що нівелює можливість отримання збитків у результаті банкрутства будь-якого комерційного банку в країні;

- можливість розроблення фундаментальних принципів діяльності та створення системи контролю за їх дотриманням;

- можливість залучення до створення кооперативних банків фізичних та юридичних осіб, які не мають значних тимчасово вільних фінансових ресурсів, особливо в контексті постійного збільшення вимог Національним банком України до обсягу статутного капіталу.

Кооперативний банк за функціями, методами і технологіями діяльності майже не відрізняється від комерційного банку. Проте є істотна різниця, яка

полягає в тому, що його діяльність побудована за принципом фінансової кооперації і на дещо інших правових засадах. На відміну від комерційного кооперативний банк не проводить підприємницької діяльності (тобто прибуткової), а здійснює неприбуткову. У зв'язку з цим у більшості країн світу кооперативи мають статус неприбуткових (non-profit) організацій, не обкладаються податком на прибуток (дохід) та звільняються від багатьох державних і місцевих податків і зборів. Є й інші суттєві відмінності між кооперативними і комерційними банками.

Отже, кооперативні банки можуть стати серйозною альтернативою традиційному банківському кредитуванню, оскільки створюються територіальними структурами будь-якої форми власності й організаційної форми на кооперативних засадах – добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності. Кооперативні банки матимуть ширший спектр обслуговування і можуть стати основою для кредитного обслуговування малих і середніх сільськогосподарських підприємств. Вони мають заповнити нішу, яку не обслуговують комерційні банки, та відвоювати сферу кредитування, яку займають посередники.

У наступній редакції Закону України «Про банки та банківську діяльність» (2000 р.) законодавці вже передбачили можливість створення в Україні кооперативних банків. Згідно зі ст. 8 цього Закону кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральні кооперативні банки. Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві (обласні) кооперативні банки [14].

У цій редакції Закону була прописана вимога до мінімального статутного капіталу у розмірі 1 млн євро для місцевих (що діють на території однієї області) і 5 млн євро для центральних кооперативних банків. Водночас для комерційних банків, які здійснювали діяльність на території однієї області, ця вимога становила 3 млн євро, а на території всієї України – 5 млн євро. Проте у наступних змінах до Закону України «Про банки та банківську діяльність» вказана диференціація була відмінена і встановлювалася вимога до мінімального статутного капіталу для будь-якого банку (в т.ч. й кооперативного) у розмірі 10 млн євро (2006 р.), 75 млн грн (2009 р.) і 120 млн грн (2011 р.).

Так, сьогодні вимогою регулятора є мінімальний розмір статутного капіталу на рівні не менше 120 млн грн. Відповідно, не всі власники комерційних банків здатні віднайти або залучити необхідні ресурси, щоб відповідати нормативам.

Якщо, як у разі з кооперативним банком, власників понад 50 осіб, це дещо полегшує вирішення проблеми пошуку додаткових фінансових ресурсів;

- надання якісних послуг мешканцям регіону, де здійснює свою діяльність кооперативний банк, приведе у майбутньому до зростання довіри до такого банку та забезпечить більш стабільну ресурсу базу для його функціонування та ін.

Однак поряд із перевагами функціонування кооперативних банків є також і недоліки, що притаманні їхній діяльності в Україні, а саме:

- відсутність історичного досвіду функціонування кооперативних банків у незалежній Україні;

- складна процедура створення кооперативних банків порівняно з банками, що створені у вигляді акціонерних товариств;

- більш складна процедура управління кооперативним банком, оскільки всі засновники є рівними між собою і не мають права вирішального голосу, що

може інколи призводити до неможливості прийняття консолідованих та погоджених рішень;

– відсутність нормативних та законодавчих норм регулювання діяльності кооперативних банків в Україні, що враховували би специфіку діяльності цих установ;

– обмеженість діяльності кооперативних банків лише певною територією та ін. [8, с. 228–229].

Відродження системи кооперативних банків в Україні потребує реалізації заходів організаційного та економічного характеру. Важлива роль при цьому відводиться державі, яка повинна сприяти розвитку кооперативних відносин як через їх законодавче забезпечення, так і через безпосередню участь у створенні кооперативних банків. Для вирішення проблеми кредитного забезпечення АПК необхідно створити трирівневу систему сільської кредитної кооперації: на першому (місцевому) рівні – кредитні спілки та кредитні кооперативи, на другому (регіональному) – обласні кооперативні банки і на третьому (національному) рівні – Центральний кооперативний банк.

Таким чином, використання зарубіжного досвіду організації та функціонування кредитної кооперації в сільському господарстві для України може стати значним поштовхом у виході з кризової ситуації, а також для сталого розвитку аграрного сектора економіки.

Система кооперативних банків, поширена в Європі, має високу довіру серед населення, є стабільною та стійкою до фінансових потрясінь, сприяє розвитку аграрного сектора економіки. Отже, дослідження зарубіжного досвіду, передусім німецьких, французьких і польських кооперативних банків, свідчить про те, що в умовах світової фінансово-економічної кризи винятково позитивну роль відіграють кооперативні банки.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, в Україні можливість створення кооперативних банків передбачена законодавством, однак жодний такий банк не було зареєстровано. Така модель організації банківського бізнесу може застосовуватися в Україні на засадах державного сприяння, використання в законодавчому забезпеченні процесу зарубіжного досвіду провідних країн зі створення кооперативної системи банків з метою залучення коштів до реалізації інноваційного процесу в аграрному секторі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дем'яненко М. Кредитний механізм аграрного сектора економіки в період становлення ринкових відносин / М. Дем'яненко // Економіка України. 1999. № 4. С. 15–24.
2. Юрчишин В.В. Аграрні перетворення в Україні: не безальтернативний погляд на проблему / В.В. Юрчишин. К.: ІАЕ УААН, 1999. 86 с.
3. Циган Р.М. Основні умови розвитку агропромислового комплексу України на інноваційній основі / Р.М. Циган, А.О. Кравченко // Бізнес Інформ. 2013. № 5. С. 184–188.
4. Siudek T. Polish cooperative banking sector in the face of systemic transformation and European integration in agriculture / T. Siudek // Agric. Econ. Czech, 56. 2010(3). P. 116–134.
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
6. Бубнов Л.И. Кредитные кооперативы способны устоять перед финансовыми цунами. URL: <http://www.orema.ru/766.1>
7. Пантелеймоненко А.О. Аналітичний огляд системи кооперативних банків Австрії у контексті світової фінансової кризи / А.О. Пантелеймоненко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. 2010. № 2. С. 146–151.
8. Кравчук Г.В. Закордонний досвід функціонування кооперативних банків/ Г.В. Кравчук, М.В. Дубина, Н.С. Пилипенко, О.П. Федоренко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2011. № 4 (54). С. 226–230.

УДК 330.46:519.87

Ніколаєва О.Г.
*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики
та прикладної економіки
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна*

ВРАХУВАННЯ СЕЗОННОСТІ ПІД ЧАС ПРОГНОЗУВАННЯ ВИПУСКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

У статті досліджено вплив сезонного фактору на щомісячний показник виконання будівельних робіт в Херсонській та Харківській областях. Моделювання цього впливу виконується на основі методів сезонної декомпозиції, множинної лінійної регресії з фіктивними змінними, адаптивних методів. Побудовано точкові та інтервальні прогнози.

Ключові слова: прогноз, сезонність, обсяг виконаних будівельних робіт, метод сезонної декомпозиції, метод лінійної багатфакторної регресії з фіктивними змінними, метод Холта-Вінтерса, середня відносна помилка апроксимації, коефіцієнт детермінації.

Николаева Е.Г. УЧЕТ СЕЗОННОСТИ ПРИ ПРОГНОЗИРОВАНИИ ВЫПУСКА СТРОИТЕЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

В статье исследовано влияние сезонного фактора на ежемесячный показатель выполнения строительных работ в Херсонской и Харьковской областях. Моделирование этого влияния выполняется на основе методов сезонной декомпозиции, множественной линейной регрессии с фиктивными переменными, адаптивных методов. Построены точечные и интервальные прогнозы.

Ключевые слова: прогноз, сезонность, объем выполненных строительных работ, метод сезонной декомпозиции, метод линейной множественной регрессии с фиктивными переменными, метод Холта-Винтерса, средняя относительная ошибка аппроксимации, коэффициент детерминации.

Nikolaieva O.G. SEASONABLE ADJUSTMENT IN FORECASTING THE OUTPUT OF THE CONSTRUCTION INDUSTRY

The influence of the seasonal factor on the monthly indicator of construction works in Kherson and the Kharkov region is investigated in the article. Modeling of this influence is carried out on the basis of seasonal decomposition methods, multiple linear regression, and adaptive methods. Point and interval predictions are constructed.

Keywords: forecast, seasonality, volume of completed construction works, seasonal decomposition method, linear multiple regression method with dummy variables, Holt-Winters method, mean absolute percentage error, coefficient of determination.